

לשוננו לעם

עורכים: שושנה בהט, יוסף עופר, דוד טלשיר

מתוך

כרך מד, תשנ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על הפיסוק הנינוח*

תרשו לי לנסות להסביר במידה של אריכות מפני מה נראה לי שיש להימנע מפסקנות יתרה כשבאים להעמיד כללי פיסוק. כבר נתליתי בדיון קודם בספרו של אהרן מירסקי, **הפיסוק של הסגנון העברי**, כדי לומר שראוי שההבנה של הכתוב לא תהיה תלויה בפיסוק – הכתוב עצמו צריך שיהיה מובן גם בלי פיסוק, על פי החיתוך הטבעי של הדברים. ואלה דבריי שם:

כדאי שנאמץ לנו כלל העולה מדבריו של הפרופ' אהרן מירסקי בספרו **הפיסוק של הסגנון העברי** (הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשל"ח). הספר הזה כתוב כולו, חוץ מן ההקדמה שלו, בלי סימני פיסוק, כדי להוכיח, כלשונו בהקדמה, ש"בצדה של התועלת שסימני הפיסוק מביאים הם גורמים קלקלה לסגנון. שמתוך שהכתבים סומכים על הסימנים החיצוניים הללו, הפקיעו את הסגנון העברי מסגולותיו העצמיות, שיש בו פילוג אברים מצד טבעו, ואופני פיסוק טבעיים בו, ואין הוא צריך לסימנים חיצוניים". עד כאן דבריו. ובה אין מירסקי בא לבטל כלל את הצורך בסימני פיסוק, שבוודאי יש בהם תועלת, אבל הם טפולים לכתוב ואינם מגופו. זה ספר שכדאי שיקרא אותו כל כותב כמה וכמה פעמים. ומתבקשת ממנו המסקנה שאם משפט תלוי בפיסוק כדי שיהיה אפשר להבין אותו, משמע שהיה אפשר להיטיב לכתוב אותו מלכתחילה. אם אינני מבין משפט בלי עזרת הפסיק, משמע שמלכתחילה יכולתי לכתוב אותו באופן שלא יתבקש לי הפסיק בשביל להבינו.

ישיבת המליאה קצ"ט, כ"ו בניסן התשנ"א (10 באפריל 1991)

כאן אני מבקש להוסיף ולומר שהפיסוק כשהוא נעשה ככה קפול לכתוב ואינו מגופו ממש, מוטב לראות בו לפעמים גם כמיני הוראות של הסופר לקורא או לבימאי, או הוראות של הבימאי לשחקן, או אינטרפרטציה של השחקן או הקורא.

תרשו לי להביא לפניכם דוגמה אחת מן המדרש. מסופר בדברים רבה, באגדה על מיתתו של משה, שאמר הקב"ה לסמאל הרשע צא וְהָבֵא אֶת

* דברים שנאמרו בדיון בכללי הפיסוק במליאת האקדמיה ללשון העברית ביום כ"ג בתמוז התשנ"א (5 ביולי 1991).

נשמתו של משה. [- - -] אמר לו [משה לסמאל] אין אתה נוטל את נשמתו [...]. יש בי כוח מכל באי העולם. אמר לו [סמאל למשה]: מה כוחד? אמר לו:

אני בן עמרם שיצאתי ממעי אמי מהול ולא נצרכת למהלני ובו ביום שנולדתי מצאתי פתחון פה והלכתי ברגלי ודיברתי עם אבי ואמילי חלב לא ינקתי וכשהייתי בן שלושה חודשים התנבאתי ואמרתי שעתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש וכשהייתי מהלך בחוץ נכנסתי לפלטרין של מלך ונטלתי כתר מעל ראשו וכשהייתי בן שמונים שנה עשיתי אותות ומופתים במצרים והוצאתי שישים ריבוא לעיני כל מצרים וקרעתי את הים לשנים עשר קרעים והפכתי מי מרה למתוק ועליתי ודרכתי דרך בשמים והייתי תופס במלחמתן של מלאכים וקיבלתי תורה של אש ודרתי תחת כיסא אש וסוכתי תחת עמוד אש ודיברתי עמו פנים בפנים ונצחתי בפמליא של מעלה וגיליתי רזיהם לבני אדם וקיבלתי תורה מימינו של הקדוש ברוך הוא ולימדתי אותה לישראל ועשיתי מלחמה עם סיחון ועם עוג שני גיבורי אומות העולם שבשעת המבול לא הגיעו מים לקרסוליהן מפני גובהן והעמדתי חמה ולבנה ברום עולם והכיתים במטה שבידי והרגתים מי יש בבאי עולם שיכול לעשות כן

(דברים רבה, סוף פרשה יא)

עד כאן לשונו של משה. ודאי שמעתם שיש לנו פה מחרוזת ארוכה של כשלושים משפטים מאוחים בוי"וין. אין כל קושי להבין את הדברים בלי כל סימני פיסוק, הדברים חתוכים וברורים ואין דרך להבין אותם שלא ככוונת המקור, שנכתב כמובן בלי כל פיסוק. אכן אין כאן הבנה אחרת, אבל יכולה להיות כאן קריאה אחרת – לקרוא את הדברים אפשר בכמה אופנים. נתאר לעצמנו שני שחקנים או קריינים שמגלמים את דמותו של משה בפגישה זו עם סמאל. האחד מבקש להציג דמות של האיש משה שמכסה על עלבונו וכאבו במעטה של נעימה סרקסטית וצינית, ונוקט כמין התנשאות על סמאל ונוהג ביטול בפחות הזה, שצריך לפרש לו מי הוא משה ומה כוחו. ומשה זה אומר במין ניחותה מוטעמת: "אני בן עמרם שיצאתי ממעי אמי מהול ולא נצרכת למהלני [אתנחתה וניע ראש ומבט של תהייה לראות את פעולת הדברים על סמאל – ובכתוב שלעיני השחקן כל זה מתבטא בפסיק], ובו ביום שנולדתי מצאתי פתחון פה והלכתי ברגלי ודיברתי עם אבי ואמילי חלב לא ינקתי [אתנחתה ומבט שאומר ומה תאמר על זה?], וכשהייתי בן שלושה חודשים התנבאתי ואמרתי שעתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש [אתנחתה ומבט וניע ראש שאומר הלא אני יודע יפה שאתה יודע זאת,

ואינך אלא מיתמם, אבל אולי שכחת משהו וברצון אזכיר לך¹. וכן הלאה כל שאר המשפטים המאוחים – הצד השווה שבהם שעל פי קריאתם מתבקש פסיק בין משפט למשפט.

וכנגד זה נצייר לנו שחקן או קריין אחר שקורא את הדברים קריאה אחרת – קריאה שלי עצמי היא נראית כאן יותר – קריאה של אדם שהנהנה עומדים ליטול את נשמתו והוא טוען על חייו בקדחתנות נואשת ואומר הכול בנשימה קדחתנית אחת, אין לו זמן להכניס לתוך דבריו אפילו פסיק אחד, ומכאן ריבוי הווי"ן המאוחות את המשפטים, ובכתוב שלעניי הקריין הדברים כאילו אמורים בלי כל פיסוק, כמו במקור. (אגב, במהדורה המנוקדת והמפוסקת של מירקין נתן המהדיר לפעמים פסיק בין המאוחים ולפעמים לא נתן, ופה ושם נתן נקודה, הכול לפי קריאתו והאינטרפרטציה הריתמית שלו).

מה אני בא לומר? קודם כול אני מבקש לומר שיש לי ספק בדבר עצם סמכותנו לחייב לשים פסיק בין משפטים מאוחים בוי"ן. אין אנו רשאים לומר אלא שאפשר לשים פסיק ביניהם. הלא וי"ו האיחוי עצמה היא סימן פתיחה של משפט, וממילא היא כמין סימן פיסוק טבעי בלשון, ורק כשהכותב מבקש לרווח את האתנחתה, או להקל את הקריאה, או להכתיב את הריתמוס הפנימי המתבקש לו, הוא רשאי לתת פסיק בין המאוחים. אבל בשום פנים אין הוא חייב לעשות כן. והלא יש שהכותב גם בוחר מדעת להניח את הקריאה לכל קורא, שתהיה האינטרפרטציה הריתמית מסורה לקורא, ולא תמיד הכותב מבקש להכתיב אותה, וממילא ימעט בפסיקים.

אפשר שתבואו ותאמרו לי מה שאמר לנו ידידנו ראובן סיוון, שחסרוננו בכללים האלה שאנחנו מביאים יותר מדי דוגמאות מן התנ"ך ומלשון חכמים, בזמן שבני אדם מתלבטים בפיסוק של משפטים "מן החיים", כלשונו, וצריך אפוא לתת דוגמאות מן הספרות ומן העיתונות. בתנ"ך, כך אמר לנו סיוון, אין פיסוק, ובלשון חכמים אין פיסוק. והלא יבואו תלמידים ויאמרו שבמקורות אין פסיקים. יש לשנות שינוי גמור ולהביא הרבה יותר דוגמאות מעשיות של דורנו. עד כאן מדבריו של סיוון, ודעתו משקפת כמובן גם את דעתם של אחרים מחברי האקדמיה, שיש לנו עניין בעברית החדשה והחיה, קצנו בכל הדוגמאות האלה מן המקרא ומלשון חכמים.

תרשו לי אפוא להביא לפניכם דוגמה מתוך ספר אחד שנדמה לי שאיש לא יכפור בשייכותו לספרות העברית בת זמננו. אני קורא את תיאור המסיבה באב־תֹר מתוך ספרו של דן בן-אמוץ **זיונים זה לא הכל** (1979), עמ' 226, שני עמודים תמימים ברצף אחד בלי כל פיסוק (אטול רשות לעצמי לדלג פה ושם על מלים או משפטים – מי שסקרנותו גוברת עליו יוכל לעיין שם שם, כמו שאומרים חכמים, כגון ביאליק **באלוף בצלות ואלוף שום**: "עיין בדבריהם ותמצא נחת"). וזה לשון הקטע:

בשלב זה כולם כבר היו שתויים ואפילו שלוש הסמינרסטיות שאפרתי הביא מסמינר בית-הכרם צחקקו בלחיים סמוקות לצורך ושלא לצורך ומקלר "הממציא" נעלם מתחת לשולחן ונתפש כשהוא מחפש משהו [- - -] ודן הורוביץ כבר התווכח בצווחות עם כידן על הבעיה הכורדית ומאקס כבר צחק ברוורס ויודל התחיל לדחוף ידים [- - -] ועיניו של מן ורדי החלו להתערפל ואביבי "אוהב־האדם" כבר התחיל להשמיץ ולקבור את כל הנוכחים ואלן שבפירוש השתעממה לחשה לי שהיא עייפה והולכת הביתה ונחומה אמרה שהיא מצטרפת אליה ומישהו כבר זעק "על נהרות בבל היי! היי!" וזאביק בילו התעקש לחזור בפעם החמישית על הברכה שהמציא [- - -] ואפרתי בשקט־בשקט טרח למלא לכולם את הכוסות וכשהוא נשא את כוסו למעלה כולם הצטרפו לשתייה כמו אבירים והיין והקוניאק כבר נשפך על המפה ועל החולצות הלבנות [- - -]

וכך הלאה, וכך הלאה. אני מקווה שכולנו מסכימים שהתכנים, לפחות, הם "מן החיים", ועל כל פנים מן הספרות העברית החדשה. גבירותיי ורבותיי, אני מבקש לומר שיש להניח לו לכותב מידה של חופש בפיסוק. צריך להיזהר מפסקנות בפיסוק. אין לומר, למשל, שלעולם יבוא פסיק בין משפטים מאוחים בויי". עלינו להציע את האפשרויות ולא לחייב חיובים.